

'normale' controle van een pb een oppervlakkig karakter droeg: het pb werd geopend en de controleur keek of de er in geplakte foto overeenkwam met het uiterlijk van de houder. In de eerste bezettingsjaren werd die houder maar zelden verplicht (de controleur had daar een apparaatje voor nodig) ter plaatse een vingerafdruk te laten maken die vergeleken kon worden met de in het pb voorkomende vingerafdruk.

Twee falsificatiegroepen beschreven wij in ons vorige deel: de groep-Veterman en de groep-van der Veen. Los van elkaar gingen beide groepen tot het namaken van pb's over; los van elkaar vonden zij voor enkele problemen waarop zij stuitten, identieke oplossingen: onderdelen van het zetsel kregen zij door bij bepaalde drukkerijen willekeurig drukwerk te bestellen waaruit zij de gezochte woordcombinaties knipten die vervolgens geclicheerd werden, en het watermerk (de drie leeuwen) bootsten zij na door de binnenkant van een van de twee velletjes dun karton waaruit hun nagemaakte pb's bestonden, met een cliché te bedrukken waarin die leeuwen uitgespaard waren. Met behulp van de Amsterdamse drukker J. C. van Velzen vervaardigde Veterman van februari '42 tot in de herfst van '43 (toen werd hij gearresteerd) tussen de 1800 en 2000 blanco pb's waarvan, zo veronderstelden wij, de meeste ten goede kwamen aan Joden alsmede aan leden en relaties van de spionagegroep 'Luctor et Emergo' waarmee Veterman in de lente van '42 in contact kwam; later ontwikkelde die groep zich tot de 'pilotenhulp'-organisatie 'Fiat Libertas'.

Gerrit van der Veens Persoonsbewijzencentrale ('de PBC') kwam tot een nog veel hogere productie: de Amsterdamse drukkerij van Frans Duwaer had, toen Duwaer begin juni '44 gearresteerd werd, voor de PBC vermoedelijk tussen de 60 000 en 70 000 blanco pb's gedrukt.

Wij hebben van die PBC straks meer te verhalen. Wenselijk lijkt het ons, nu eerst te onderstrepen dat het namaken van pb's of het aanbrengen van beschermende wijzigingen daarin, het 'vermaken' zoals dat heette (de J werd bijvoorbeeld verwijderd uit het pb van een Jood of deze kreeg het pb van een niet-Jood waarin de foto vervangen was), niet de enige methoden waren om personen die zich bedreigd achtten, aan een nieuw pb te helpen. In de lente van '42, d.w.z. vóór de Jodendeportaties begonnen, waren hier of daar ambtenaren van de bevolkingsregisters of van de gemeentesecretarieën er al toe overgegaan om echte blanco pb's uit de officiële voorraad aan de illegaliteit in handen te spelen. Dat gebeurde o.m. in Zwartsluis en in Pijnacker. Voorts wist de verzetsman Theo Dobbe in de zomer van '42 via een vriend te Woudenberg, Gerrit Kleinveld, te bereiken dat een secretarie-ambtenaar van die gemeente, Nico Bergsteyn, in de zomer van '42 onderdook met medenemen o.m. van 250 blanco pb's met de nodige doorzichtige zegels.